

Haller József

Bevezetés

Az első kötet bevezetőjében beharangozott sorozat harmadik, utolsó kötetét tartja kezében az olvasó. Az első kötet a „bűnöző elméve” foglalkozott. Azt járta körül, hogy hányan vannak a bűnelkövetők (sarkosabban fogalmazva: hány emberre vonatkozik a kriminálpszichológia), életpályájuk – bűnözői karrierjük – hogyan alakul, melyek azok a szociális, biológiai és pszichológiai tényezők, amelyek a bűnözés felé tolják el az elkövetőt, valamint azt, hogy miképpen viszonyul ez a hármas kockázattényező-komplexum a büntett okához és az elkövető felelősségéhez. A második kötet a büntettek kriminálpszichológiájával foglalkozott egy tág keretben, amelyben egyaránt helyet kapott a pszichológia, viselkedés- és magatartás-tudomány, biológia, szociológia és hálózattudomány. A legfontosabb büntettekre összpontosítottunk: az agresszióra és erőszakos bűnözésre, szexuális bűncselekményekre, drogbűnözésre, csoportos és szervezett bűnözésre, illetve ezt kiegészítve a terrorizmusra. A harmadik kötet ezt olyan ismeretekkel egészíti ki, amelyekről a rendészeti szakembernek tudnia kell, de nem kötődnek szorosan a bűnelkövetőhöz, illetve amelyek a rendészeti tevékenységre vagy magára a rendészeti szakemberre vonatkoznak.

Mielőtt a lényegre rátérnénk, vissza kell térnünk egy gondolat erejéig arra, ahogyan a kriminálpszichológiát felfogtuk, illetve általában fel szokás fogni. Az első kötetben egy olyan meghatározást fogadtunk el, amely a szakterület egy neves képviselőjétől származik, és amely úgy hangzik, hogy a kriminálpszichológia bűnelkövetők szándékainak, gondolatainak és viselkedésének tudománya. (Kocsis 2009, 7.)

Ez a meghatározás nagyszerűen megfelelt az első és második kötet szempontjából, mert ott a bűnelkövetőről volt szó, erre a kötetre azonban aligha alkalmazható, mert sem az áldozat, sem a rendészeti szakember nem elkövető, így a meghatározás „megbukott” már az első szónál. Aligha képzelhető el azonban olyan büntettekről szóló pszichológiai munka, amely

ne ejtene szót a büntett két másik szereplőjéről, az áldozatról és arról, aki a büntettet szeretné feltárni (a negyedik szereplő természetesen a tanú lenne, akiről a megfelelő helyen lesz szó, de terjedelmi korlátok miatt nem értekezhetünk róla bővebben). Ahhoz, hogy ez a könyv „beleférjen” a sorozatba, új megközelítésre van szükségünk.

A rendészeti tevékenységgel kapcsolatos pszichológiai tudományokat angol kölcsönszóval forenzikus pszichológiának is nevezhetjük, amelyet egyesek szerint fel lehet osztani négy résztudományra. (WEINER–OTTO 2013, 4.)¹ Ezek elnevezései egyben tájékoztatnak tartalmukról is. A négy terület a törvényszéki pszichológia, korrekciós (börtön)pszichológia, rendészeti pszichológia és kriminálpszichológia. E szerint a felosztás szerint mindaddig a negyedik résztudománnyal foglalkoztunk, és most térnénk rá a harmadikra. Egy egészen friss tanulmány viszont a forenzikus pszichológiát és korrekciós (börtön)pszichológiát két rokon, de egymástól elkülönülő tudományként fogja fel, amit már a címében is kihangsúlyoz. (NEAL 2018) Ha ezt vesszük alapul, akkor a lehetséges négy területhől egyet eleve „kipipálhatunk”, mert nem tartozik témánkhoz. Az Amerikai Pszichológusok Társaságának (American Psychological Association – APA) értelmezésében azonban a forenzikus pszichológia leginkább a fent „törvényszéki pszichológiaként” aposztrofált részterülettel azonos. (APA 2013, 1. 4. §) Ha ezt fogadjuk el, akkor három kötetünk egyike sem foglalkozik forenzikus pszichológiával. Egy másik munka azonban, amely a 21. század számára jelölne ki a forenzikus tudományok célkitűzéseit, olyan mértékben korlátozza mondanivalóját az idegtudományokra, (JACOBS 2011, vii–viii) hogy úgy tűnhet, már az első kötet negyedik fejezete (néhány második kötetbeli szemelvénnel kiegészítve) önmagában lefedte a téma egészét, vagyis elérte a három kötet együttes célját.

A fenti rövid eszmefuttatással nem a szerzőket és műveiket szerettük volna kifigurázni, csak azt szerettük volna érzékeltetni, hogy a kriminálpszichológia (nevezzük akár forenzikus pszichológiának) egy nagyon sokrétű tudomány, amelynek a résztudományait nagyon sokféleképpen lehet részekre osztani, összevonni és elkülöníteni egymástól, attól függően, hogy egy adott szerzőnek hol a helye a rendszerben, és melyik oldalról közelíti meg a kérdést. Széles körben elfogadott nézőpont híján mi is ezt tettük: létrehoztunk egy saját rendszert, amely azonban egyik korábbival sem szeretne versenyezni vagy vitába szállni. Terjedelmi korlátok által is szorítva létrehoztunk

¹ A 4. oldal utolsó paragrafusa.

egy háromkötetes munkát, amelynek az első két kötete lényegében a fenti négyes felosztás utolsóként megemlített résztudományát fedte le. E harmadik kötet témáját is a fenti négyes felosztás tükrében szeretnénk felvezetni.

A törvényszéki pszichológia a jog és pszichológia határterületén helyezkedik el, és a pszichológiát a jog segédtudományaként fogja fel. (NEAL 2018) Olyan kérdésekkel foglalkozik, mint az elkövető mentális egészsége, tanúk megbízhatósága, esküdtszéki döntéshozatal, meghallgatás lélektana stb. (American Psychological Association 2013, 1. 4. §) Mivel ez a fajta forenzikus pszichológia a törvényszéki eljárással szorosan együttműködik, tekintélyes részét alkotja maga a jog, az eljárásrend, a szakvélemények formája és tartalmi követelményei stb. A kérdés jogi oldalával nem foglalkozunk, e kötet kriminálpszichiátriával foglalkozó második fejezete azonban szorosan köthető ehhez a témakörhöz. Mivel ez egy viszonylag új tudomány, a szokásosnál részletesebben foglalkozunk alaptéziseivel és koncepcionális keretével, de az itt bemutatott ismeretek közvetlenül felhasználhatók a törvényszéki pszichológiában is. A törvényszéki pszichológia témakörébe tartozik e kötet harmadik fejezete is, amely az áldozatok lélektanát ismerteti.

A korrekciós (börtön)pszichológia egy nagyon sajátos részterülete a forenzikus pszichológiának, amelyben egyrészt fontosak az imént említett kriminálpszichiátriai ismeretek, ugyanakkor jelentős mértékben szól az elítéltek reintegrációjáról is, amiben fontos szerepet kap a pedagógia tudománya. Azontúl, hogy az előző kötetekben többször is érintettük ezt a kérdést, itt csak futólag foglalkozunk vele, mert a terület túlságosan szerteágazó ahhoz, hogy itt komolyan elmélyedhessünk benne. Elfogadjuk azt a fent hivatkozott álláspontot, hogy a büntetés-végrehajtási (börtön)pszichológia egy külön pszichológiai tudományág.

A kötet negyedik és ötödik fejezete a rendészeti pszichológia két nagyon fontos területével foglalkozik: a bűnözői profilalkotással, illetve a nyomozati pszichológiával. Ezek a nyomozati tevékenységet segítő résztudományai a forenzikus pszichológiának. Végül a kötet utolsó, terjedelmes fejezete foglalkozik a rendvédők mentálhigiénéjével, részben globális pszichológiai, részben szervezeti megközelítésben. A rendészeti tevékenység egyike a stresszben és megrázkódításokban „leggazdagabb” foglalkozásoknak, és a forenzikus pszichológia minden más résztudománya értelmét veszti, ha a mentálhigiénés kérdéseket a rendészet nem tudja a fontosságának megfelelően kezelni. Ezzel a fejezettel válik majd – reményeink szerint – a háromkötetes munka egységes egészzé.

Felhasznált irodalom

- American Psychological Association [APA] (2013): Specialty guidelines for forensic psychology. *The American Psychologist*, Vol. 68, No. 1. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0029889>
- JACOBS, D. (2011): *Analyzing criminal minds. forensic investigative science for the 21st century*. Santa Barbara, Praeger.
- KOCIS, R. N. (2009): *Applied criminal psychology: a guide to forensic behavioral sciences*. Springfield, Charles C Thomas Publisher.
- NEAL, T. (2018): Forensic psychology and correctional psychology: Distinct but related subfields of psychological science and practice. *The American Psychologist*, Vol. 73, No. 5. Elérhető: www.researchgate.net/publication/323136543 (A letöltés dátuma: 2018. 11. 29.)
- WEINER, I. B. – OTTO, R. K. (2013): *The handbook of forensic psychology*. Fourth edition. Hoboken, Wiley.